IOAN HOLBAN
Teatrul pentru Copii
şi Tineret „Luceafărul”
(Iaşi)

PROZA LUI SPIRIDON VANGHELI

Abstract. The critic formulates some features of S. Vangheli's prose: S. Vangheli is another Creanga, a Creanga of today who „discovers how the story in the first person narrative means to express the inner”. The gift that is given us by Spiridon Vangheli's books is namely their author who, as he writes his stories, creates his own ego. The past, targeted by a cognitive effort of the self is reconstituted in two ways: one that the narrator passes and the other belongs to the following characters: Guguta, Titirica, Ciubotel, Singurel etc.

Keywords: Romanian cultural space, sub-textual semiomonymy, cognitive effort, aesthetic perspective, modern rhetoric, narrative discourse, stretching, idyllic projection, emotive function, narrative agent.

Pusă în relație directă cu opera lui Ion Creangă, literatura lui Spiridon Vangheli este foarte puțin cunoscută în spațiul cultural românesc; deşi Spiridon Vangheli e un alt Creangă, de azi, iar Nică din Humuleşti îşi va fi descoperit fratele de peste veac în Guguță din satul Trei Iezi, cititorului român – celui de manuale şcolare, dar şi celui pasionat de vaste construcții epice –, opera literară a lui Spiridon Vangheli rămâne încă o lume de cucerit. În fond, preluând termenii lui G. Călinescu, după care Creangă povesteşte, în *Amintiri din copilărie*, „istoria copilului universal”, Guguță al lui Spiridon Vangheli, din satul românesc tradițional, arhaic, purcede în „aventurile” sale la o explorare a lumii în ceea ce are ea structural, adânc, semnificativ; şi Creangă, şi Spiridon Vangheli nu scriu „literatură pentru copii” (un concept vag, confuz, trasând o frontieră artificială): ei sunt în literatură pur şi simplu, răspund nevoii de poveste, dimensiune esențială a omului de azi, cum o definea Mircea Eliade, încă din *Aspecte ale mitului*, urmărind nu atât întâmplările, cât omul, ființa interioară, în ordinea unor valori ale lumii țărăneşti, ale lumii largi, în fapt. Sub căciula lui Guguță şi sub cuşma lui Nică, plecat la urat într-o iarnă bogată, se adună realul ca pe o altă Arcă a lui Noe: cei care caută şi îşi asumă lumea, o salvează, ne învață protagoniştii întâmplărilor din Humuleşti şi Trei Iezi. Între cei doi există însă o deosebire care ține de lumea care îi receptează: la Chişinău, Guguță e o instituție, un brand (el dă numele unei edituri şi al unui teatru), cum, în Norvegia, de exemplu, un alt personaj literar a creat o regiune: Peer Gynt al lui Ibsen e, azi, Țara lui Peer Gynt, cu munți, văi, păşuni, oraşe, sate, hoteluri, gări, o întreagă industrie. La Iaşi şi la Humuleşti, Nică al lui Ştefan a Petrei e încă reper într-un muzeu: Guguță e „de azi”, (şi) un produs al marketingului, Nică e de altădată.

BDD-A6786 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:53 UTC)

Ştrengaria, Pantalonia – ţara năstruşnicilor, Tatăl lui Guguţă când era mic, Copii în cătuşele Siberiei, Isprăvile lui Guguţă, Împărăţia lui Ciuboţel, Băieţelul din Coliba Albastră, În Ţara fluturilor, Soarele, Columb în Australia, Guguţă – căpitan de corabie, Ghiocica sunt cărţi care au făcut înconjurul lumii, cum se spune, adunând milioane de cititori de peste tot. Astfel, pe un traseu, de care dă seamă, de pildă, o biobibliografie precum „Spiridon Vangheli şi universul senin al copilăriei". Din Italia, Beatrice Masimi: „Spiridon Vangheli a venit în literatura pentru copii cu o viziune nouă"; din Germania, Otfrid Proisier: „Am citit cu mult interes povestirile despre Guguţă, acest mic român cu suflet mare. Îmi plac subiectele nuvelelor cu iz românesc şi felul de a povesti al autorului – o limbă simplă, dar plastică şi bogată în culori"; din SUA, Trina Schart Hyman: „Pentru Guguţă am o dragoste aparte"; din Cehia, Jaroslava Slukova: „Prin isprăvile sale, Guguţă a devenit popular în Cehia, cartea fiind reeditată"; din Japonia, Sayaka Matsui: „Când l-am întâlnit pe Guguţă, am rămas uluită: povestirile astea se deosebeau de tot ce-am citit mai înainte... Am tradus imediat cartea în limba japoneză şi am citit-o mai întâi fiicelor mele. Ele l-au îndrăgit pe Guguţă ca pe un frăţior..."; din Finlanda, Ulla-Liisa Meine: „Guguţă e un veritabil român prin viziunea, gândurile şi sentimentele sale. În el, totodată, se regăsesc copiii de pe tot globul. Naţionalul şi universalul se împletesc de minune în această fermecătoare carte, care nu mai e a lui Vangheli, ci a literaturii universale"; din Rusia, Stanislav Rassadin: „Spiridon Vangheli, când scrie, se preface în copil, dar cărţile sale sunt pentru toate vârstele"; din Elveţia, Francis Gurry: „Autor celebru de cărţi pentru copii, recunoscut şi tradus în toată lumea, Spiridon Vangheli este distins cu Medalia de Aur pentru Creativitate"; din Bulgaria, Gela Gheorghieva: „Talentul poetic luminos al lui Spiridon Vangheli a creat un nou erou. El are, fără îndoială, şansa să fie inclus, ca şi Guguţă, în familia eroilor îndrăgiţi de copii"; din Republica Moldova, Mihai Cimpoi: „Adulţii trec în proza scriitorului printr-un purgatoriu al copilăriei. Isteţimea lui Guguţă şi Ciuboţel îi readuce în sfera candorilor şi a purităţii dintâi"; din România, Eugen Simion: „Prozatorul are fantezie, are o limbă frumoasă şi umor de bună calitate. Spiridon Vangheli e un scriitor din familia lui Ion Creangă, ivit prin părţile Bălţilor, acolo unde miturile vechii lumi rurale luptă cu tragediile unei istorii sălbatice".

„Soarele, cu ochiul roşu, cobora după Dealul Nemţilor, da eu, când vedeam că mama ia donița, hai din urma ei cu o cană mare în mână. Aşa mă apuca seara: «tjj! tjj!» sărea laptele când în doniţă, când în cana mea, până se umplea ochi. Era cald încă, numai spumă, şi eu duceam repede cana la gură"; „Mânca mama te miri ce, ca o pasăre, nici să doarmă n-am văzut-o vreodată. Când punea capul pe pernă, noi demult eram în Ţara lui Moş Ene şi ea adormea bucuroasă că ne-a împlinit poftele. Tata se culca afară, în căruţa cu iarbă, câinii îşi căutau culcuşuri, iar luna, parcă sătulă şi ea, se ridica alene în cer, dar nu-şi lua ochiul de la satul nostru". Cine vorbeşte aici, în *Tatăl lui Guguţă când era mic*?, Guguţă sau autorul însuşi? În fond, Titirică şi Singurel din *Ştrengaria*, piticii năstruşnici din *Pantalonia – ţara năstruşnicilor,* Ciuboţel din *Împărăţie*, băieţelul din *Coliba Albastră*, Guguţă cu isprăvile şi tatăl său pe când era mic reprezintă fiinţa interioară a naratorului însuşi: ei cresc din şi se întorc în conştiinţa artistică a celui care i-a creat; Spiridon Vangheli,

BDD-A6786 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:53 UTC)

ca şi Creangă în alt veac, descoperă în modalitatea narativă a povestirii la persoana întâi şi în stilul specific „literaturii personale" un mijloc de a-şi exprima lăuntrul; experienţa omului şi personalitatea artistului se întâlnesc în actul scrisului.

Preferinţa pentru eu nu înseamnă numai o întoarcere la sine, o ancorare în subiectivitate, ci şi o experienţă dificilă a unui raport cu sine trăit ca distanţă, raport care simbolizează această semiomonimie subtextuală a eroilor, naratorului şi autorului din *Isprăvile lui Guguţă*, *Tatăl lui Guguţă când era mic, Ştrengaria. Pantalonia – ţara năstruşnicilor, Împărăţia lui Ciuboţel, Băieţelul din Coliba Albastră.* Ritmurile existenţei naratorului şi eroului constituie tema centrală a cărţilor lui Spiridon Vangheli, iar punctul final al demersului său este eul, adică – scria Louis Lavelle în *Les puissances du moi* – „fiinţa care se face şi care constă tocmai în această relaţie mobilă şi vie dintre o natură de unde provine, care îi furnizează toate resursele de care dispune şi a cărei bogăţie nu o va epuiza niciodată, şi un act de libertate şi de raţiune prin care îşi asumă o anumită responsabilitate". Darul pe care ni-l fac frumoasele cărţi ale lui Spiridon Vangheli (ilustraţiile mereu bogate sunt o încântare!) îl constituie tocmai autorul lor care, pe măsură ce îşi scrie povestirile, îşi creează propriul eu. Trecutul, vizat de efortul cognitiv al eului este reconstituit pe două căi: una pe care o parcurge naratorul şi cealaltă, aparţinând eroilor Guguţă, Titirică, Singurel, Ciuboţel... Din perspectivă estetică, cele două componente nu pot fi separate, întrucât experienţa furnizată de erou este obiect al reflecţiei şi condiţie a verificării gândirii naratorului, iar gândirea constituie un rezultat al interpretării experienţei directe din spaţiul amintirii. Întâlnirea şi confruntarea celor două modalităţi de reconstituire a trecutului stau sub semnul figurii cunoscute în retorică sub denumirea de hipotipoză, pe care Pierre Fontanier, fondatorul retoricii moderne, o defineşte astfel: „Hipotipoza zugrăveşte lucrurile într-un mod atât de viu şi de energic, încât ni le expune, într-un fel, privirii şi face dintr-o povestire sau o descriere, o imagine, un tablou sau chiar o scenă animată". Hipotipoza uneşte cele două voci care organizează discursul narativ astfel încât autorul nu suprapune două stadii cronologice şi afective separate; nu este un prezent care vorbeşte despre trecut, ci un trecut care vorbeşte în prezent. Naratorul e pasivitate, plonjare în trecut. Eroii sunt activitate, eveniment. Hipotipoza pune în legătură aceşti doi „actanţi", asigură trecerea de la un nivel la altul şi reprezintă, într-o experienţă totală, coerenţa universului psihic, proiecţie el însuşi a universului social.

Pentru Tudor Olteanu, „ruralitatea, ca spaţiu de emisie al povestirii, face să se întâlnească realitatea basmului şi contemporaneitatea postmitică, dezgolind romantizarea". Ruralismul crea, altădată, sămănătorismul şi, în a doua jumătate a secolului trecut, dezvolta, pe o proiecţie idilică, specifică realismului socialist, ceea ce s-a numit „neosămănătorism". Perspectiva lui Spiridon Vangheli din *Isprăvile lui Guguţă* ori *Pantalonia – ţara năstruşnicilor* produce o mutaţie substanţială; pentru scriitorul din Trei Iezi, satul, matricea sa fizică şi spirituală, reprezintă cadrul recunoaşterii sinelui, un continuum geografic şi cultural, reconstituit în toată autenticitatea sa, în care Titirică, Singurel, Ciuboţel şi Guguţă îşi construiesc personalitatea şi filtrul de percepere a lumii. Perspectiva narativă care creşte din această dorinţă de a se retrăi în timpul şi spaţiul rememorat, caracteristică autorului lui Guguţă, se afirmă astfel ca un joc perpetuu

BDD-A6786 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:53 UTC)

între viziunea eroului „de la fața locului” şi aceea a naratorului în instanța memoriei. Prin convergența acestor două moduri de povestire şi prezentare a vieții, Spiridon Vangheli oferă o imagine a sinelui, a ființei în toată complexitatea şi istoria sa. Recrearea sinelui prin intermediul celor două coduri, aparținând naratorului şi eroului, îl apropie pe scriitorul român de experiențele lui Marcel Proust şi André Gide. Într-o scrisoare din 7 februarie 1914, Proust mărturisea intenția unei reconstituiri autentice, verosimile, a evoluției unei gândiri pe care „n-am vrut să o analizez la modul abstract, ci să o recreez, să o fac să trăiască”; proiectul lui Gide era de a reface o imagine a sinelui cu ajutorul celor mai diverse texte, fapt care 1-a făcut pe Philippe Lejeune să vorbească despre un „spațiu autobiografic” gidian. Comună lui Proust, Gide, Creangă şi, iată, Spiridon Vangheli este dorința recunoaşterii de sine convertită într-un proiect literar; orientarea naratorului spre el însuşi determină apariția unei funcții omologe celei pe care Roman Jakobson o numeşte „funcție emotivă”, iar Gérard Genette, „funcție de atestare”: ea dezvăluie participarea naratorului la evenimentele pe care le povesteşte, dar şi raportul afectiv, moral şi intelectual al celui care povesteşte cu universul recreat.

Statutul personajului din cărțile lui Spiridon Vangheli este acela al punerii în situație a individului în funcție de o textură a civilizației; dinamicul ce caracterizează căutarea sensului într-o manieră progresivă, prin acumulări succesive de fapte, se opune staticului care defineşte enunțarea unui sens prin intermediul unui portret realist, în tradiția prozei clasice. Astfel, eroul lui Spiridon Vangheli, privit de narator ca obiect al narațiunii, face parte din universul recreat şi se constituie prin raportare la acesta, iar ca agent al narațiunii, organizează secvențele cărților şi defineşte celelalte personaje prin raportare la sine; eroul, obiect şi agent al narațiunii, se re-descoperă în narator, subiectul ultim al literaturii lui Spiridon Vangheli. Pendularea neîntreruptă între viziunea eroului şi aceea a naratorului este o mişcare de la particular la universal, de la sine la sinele mai profund. Naratorul nu numai că ştie mai mult decât personajul cărții, el ştie în absolut, el cunoaşte Adevărul, pe care eroul îl află în chip progresiv. Autorul, naratorul şi personajul literaturii lui Spiridon Vangheli se întâlnesc în acest eu care îşi pierde consistența materială, nu mai trimite la o persoană, ci devine o metaforă a ființei interioare; eul artistic al prozatorului se apropie, astfel, prin chiar demersul său, de eul liric eminescian.

„Când mă uitam în oglindă, parcă nu eram chiar urât, dar de mă întâlneam cu Oltița, scăpam amândoi ochii în pământ şi eram mut ca ciutura fântânii”; „Câte un nasture alb pe ici-acolo era tot ce a rămas din cojocul iernii, dar nu mai aveam răbdare. Pândim când nu e mama acasă şi o tulim pe poartă”; „Acum să-mi fi dat mama soarele de pe cer, că nu rămâneam pe noapte acasă; la coliba din Sărături, acolo îmi curgea mucul”; „Tata ne făcea scrânciob, când a venit mama tot o fugă din sat: – Ruşii bombardează Bălții, Ştefane. Ce facem? – Donuț, ajută-mă, a scos tata caii din grajd. Îi înhămăm şi el se duce după pălărie, da mama nu mai rabdă, se azvârle în căruță. N-o mai văzusem aşa: cu hățurile în mâini, sta în picioare şi mâna caii, nici nu auzeam ce striga tata în urma noastră”; „Cine eram eu? Ia, acolo, un băiețaş zgribulit, cu o cuşmă țuguiată, într-un paltonaş subțire cu un singur nasture şi cu un sac de merinde în spate, gol-goluț, iar în picioare nişte ciubote mari, cu carâmbii roşii şi gurguie, măcar fă săniuță din ele.

BDD-A6786 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:53 UTC)

Erau ciubotele tatei în care a fost mire hăt pe vremea lui Papură-Vodă". Repetarea acestor momente, purtătoare ale pactului autobiografic, trimite la o conştiinţă fascinată, pierdută în lumea contemplată: copilăria. Eul autobiografic se apropie, încă o dată, de cel liric în acest discurs totalizator care împleteşte şi acordă sens suitei de închideri şi deschideri din care este format nucleul de evenimente al fiecărui capitol din carte şi al cărţilor în ansamblul lor. Dincolo de funcţiile acestor secvenţe în cadrul complexului narativ, frecvenţa mare a fragmentelor de acest tip, mai ales, în *Tatăl lui Guguţă cînd era mic*, arată o anumită preferinţă a scriitorului pentru întrebuinţarea imperfectului; pe acest teren, al semnificaţiei particulare pe care o generează utilizarea acestei forme temporale a verbului, Spiridon Vangheli se întâlneşte, iarăşi, cu Ion Creangă şi Marcel Proust: „Mărturisesc, scria acesta, că o anume utilizare a imperfectului indicativului – a acestui timp crud care ne prezintă viaţa ca pe ceva efemer, trecător, care, în momentul în care trasează acţiunile noastre, le şi loveşte cu iluzia, le cufundă în trecut fără a ne lăsa, ca perfectul, consolarea pe care o oferă activitatea împlinită – a rămas pentru mine o sursă inepuizabilă de misterioase tristeţi". Fără a depăşi graniţele unei filozofii a evenimentului, care îl defineşte pe Spiridon Vangheli, dar şi pe Creangă, aceste secvenţe, organizate prin imperfect, introduc o notă de tristeţe, de melancolie, pe care o presupune, în fapt, chiar demersul autorului; aceste matrici narative conturează spaţiul fluxului de conştiinţă, parte integrantă a trunchiului structural al literaturii lui Spiridon Vangheli.

BDD-A6786 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:57:53 UTC)